

Pokrčila rameny.

Vše, co kolem ní napředl, rozpadlo se jako ve vichřici. Viděla teď příliš zřetelně, proč se jí vždycky přičil: byl mezi nimi nepoměr, který mu časem oddálil všechny ženy, byt sebevíce očarované. Na jejich straně bylo zdraví, kypící a bez vady, a jeho údělem bylo mrzáctví. Rozloučila se s ním pokynem hlavy, ani rukou se ho již dotknout nechtěla. Zůstal sám a zuřil.

Když vycházela z Causenii, věděla, že pokračuje na posledy jejich práh. Poslední jiskra zájmu pro montmar-treské anarchisty v ní uhasla. Ani touhu nepocítila rozloučit se s Armandinou; všichni se jí stali lhostejnými, i Paříž ji omrzela, i Francie, celá Evropa.

Vzpomněla na Balabanova. A s pozdním uspokojením shledala, že ho nenávidí.

Telegrafovala si pro peníze, a jakmile zařídila nezbytné formalty, odjela na Nový Zéland.

Na nádraží ji vyprovázela jen Maryša.

Nový Zéland byl její nejnovější touha. Říkalo se o něm, že je to země bez pánů a bez otroků, země osmihodinové pracovní doby, země ideální rovnosti a blahobytu, který Evropanům zní jako zázrak, zdravá, volná, záviděníhodná výspa, ohrazená kolem dokola oceánem před kapitálem a morem.

Místo, které strýc podruhé Lukovi opatřil, nebylo v dílně velkých závodů, ale v zastrčené světničce malého mistra, který šil kabáty ve velkém pro obchodní dům Pygmalión. Strýc se tentokrát příliš nestaral; dal synovci adresu, řekl: Tam a tam hledají dělníka, jdi se zeptat. Na mne se neodvolávej. Dobrá, pomyslí si Luka, neměl strýci za zlé, ani mu nebyl vděčen; šel, zaklepal, představil se.

Mrkvavý človíček si ho prohlédl, potřásl hlavou, otočil si ho, potřásl hlavou podruhé, ale řekl nakonec:

„Restez!“

A Luka zůstal.

Dřel a dřel.

Nikam nechodil.

Spával v pokojíčku za dílnou na železné posteli; v hlavách měl Pannu Marii lurdskou z bílého porcelánu, s modrou šerpou v pase, s papírovými růžemi za hlavou a s ka-minovým věncem imortelek u nohou. Na prádelníku se tismilo nebe sádrových svatých.

V dílně se skvěla sádrová Marianna, oficiálních pŕvabů, a zašlá litografie, představující stržen sloupu Vendómského.

Spřezení modlítky s republikánem by bylo Lukovi jistě zošklivilo republiku, kdyby dílo nebylo bývalo již vyko-náno.

Mistr rád řečnil a potrhle šermoval, rád škrtl na mzdě a rád se holedbal svým zednářstvím.

V sobotu po výplatě chodívala celá dílna po starém zvyku do restaurantu na oběd, při kterém všichni seděli kolem stolu a nejstarší dělník předsedal. Tento oběd platil „patron“, také ze starého zvyku, ale dával najevo, že ví, jaká mu za to přísluší vděčnost.

Luka se stravoval v malé hospůdce.

„Patronka“ nevařila, neboť sama pracovala v dílně, a teprve chvílku před polednem chystala narychlo oběd ze zásob jídel napolo připravených, jak je skýtá pařížský trh.

Luka, třebaže se nesytil z mistrova stolu, přece jen denně jedl, a to mu lahodilo po hladových týdnech pod mostem. Lahodil mu též spánek v řádné posteli, lahodilo čisté prá-dlo, milé mu bylo i celkem přátelské jednání zaměstnavatele i dělníků. Tu nebylo železná disciplína velkého závodu; mistr si rád hrál na sansculotta a žádá myšlenka mu ne-byla dost pokroková. Byl to skromný šetrník, ale nespokojil se výdělkem svým i ženiným. Nechal ještě za sebe pracovati tři dělníky, aby jeho úspory rychleji vzrůstaly.

Hospůdka, kde se stravoval Luka, byla navštěvována

litografy a sazeči nedaleké tiskárny, kteří tu hojně obtěžkávali svá vznikající bříska.

Ani tam nebylo nouze o buřičské rozhovory. Bylo po volbách a všichni voliči přísně posuzovali činnost zvolených socialistů.

„Jak přijdou k veslu,“ kázal starý litograf, „zapomenou na svůj původ.“

„To ani jinak nejde. Vládnouti je záluďný pocit — proměňuje člověka.“

„Všichni se napřed kasají, a potom každému sklesne hřebínek.“

„Co udělal Clemenceau, starý zřout ministerstev, když přišel k moci? Obrátil svět naruby? Udělil amnestii! A to je vše!“

„Zapomínáš na nedělní odpočinek, brachu. Bájecný úspěch! Ve Vincennes se dva poprali; jeden byl pro, druhý proti; přivrželec Clemenceauův zvítězil, neboť hodil svému protivníku uraženou kliku na hlavu; za to však bude souzen pro zabiti.“

„Porota ho osvobodí!“

„Nene! Osvobozuje jenom vitriolové atentátnice.“

„Ale považte, to byl temperament!“ vytasil se ještě vypravěč historky z Vincennes; „útočnickovi bylo osma padesát, zabitému šedesát let!“

Všichni se smáli, žvýkajíc plnými ústy.

Luka poslouchal a divil se, jak je možno smát se při hovoru o vraždě. A pozastavuje se nad jejich nespokojeností s vlastními poslanci, zeptal se jich:

„Proč je tedy volíte?“

Starý litograf mu odpověděl:

„Nedělají-li nic pro nás, aspoň nepodnikají nic proti nám.“

Ale veselému sazeči úspěch vypravěče vincenneské historky nedovolil mlčet:

„V neděli jsem byl v Tivoli na schůzi holičů; můj bratr holič se hrozně čertí a nechce v neděli zavírat; na schůzi našel většinu, bylo tam však přece několik snlků, jimž jest myšlenka nad zisk, a ti již dávali odhlasovat rezoluci

ve prospěch nedělního klidu, když tu se kdosi přihlásí ke slovu: Občané, povídá, já bych v neděli zavřel, v mém okrese to není nemožné, ale mám ženu a ta by pak chtěla každou neděli se mnou jít na procházku; než to, raději smrt! Nezavírám! Hlasuji proti rezoluci!“

Několik živýkajících úst se rozprskalo a na stole se převrhla lahvička s vínem, které bublavě vytékalo.

Do hospůdky chodil v poledne vyhrávat potulný šumař, jehož nástroj záležel z bubínku spojeného s poklicemi, z dlouhé píšťaly a z harmoniky.

Na všechny tři nástroje hrál zároveň a svedl Marsellaisu a Internacionálu. Když spatřil Luku, spustil Bože, carja! S přibližným úsměvem snašel taškařiny a šelmovství, žerty i vtipy celé hospody; ale pak šel a vybíral po měďáku, a vymáhal svůj plat drze a hrubě.

Ve výčepu si pak dal namíchat absint a vypil jej jedním douškem.

V neděli odjízděli litografové, vesměs starší dělníci, na venek, kde skoro každý z nich měl domek. V pondělí vyslechl Luka vždycky popis ideálů těchto dobře situovaných dělníků: domek, rentu, stáří bez práce.

Luka si mezi těmito lidmi připadal jako proletářk mezi měšťáky. Luka si říkal: Tito najedení litografové, kteří politizovali, třebaže viděli za kulisy, kteří volili, třebaže znali slabiny parlamentu, kteří každému kandidátu už předem nedůvěřovali a socialistického volili jen proto, že „snad přece ještě nejmíc bude pro ně“, kteří měli za cíl jen reformy a své povinnosti k trpícím a nešťastným odbyvali velkomyslným měďákem na absint, tito potomci komunardů, jejichž největší touhou byl soukromý majetek, domeček na břehu řeky, — to že jsou bratři dělníci? To že je dělnická třída?

Ne, v této zemi není třídních rozporů, tady vyrůstá z dělníků buržoazie a nový proletariát jí roste pod patami. Luza pod mosty, luza bez práce a bez přístřeší, muži vyrůstí bez řemesla, ženy dospěle bez něhy, dav živící se nejopovrhovanější prací, bezejmenné milióny strkající káru, umývající nádoby, dnes kameloti, zítra hráči na burze,

milióny plížící se podle zdi, vospávající na lavicích v par-
ku, spodina nejspodnější, kalný rmut. Zástupy, o které se
nikdo nestará, o které nikdo nestojí. Poslanci jejich přízně
nevychledávají, protože nemají volební právo, ba nemají
ani právo domovské, nemají prostě žádné právo, jen právo
zemřít hladu.

Stát je nemiluje, protože svou bídnou existencí zvyšují
jeho pasíva: šlapou morálku, pašou zločiny a nezákonnosti,
nezakládají rodiny, vyhýbají se armádě a kašlou na troj-
barevný prapor. Vlastnictví a ústavu by prodali laciněji
než za mísu čočovice. Zaměstnavatel jim nepřeje, protože
neumějí řemeslo, neradi dělají, a nemajíce, co by ztratili,
snadno se vrhají do stávky, podněcují své řádné druhy,
jsou nespolehliví a nectí soukromý majetek. To jsou ti,
kteří s Lukou spali v azylu a pod mostem, kteří s koší-
kem na ruce prodávají ryby v hodině večerní, vyzvánějíci
konec práci, kteří v ulici Mouffetardově nabízejí ke koupi
zrezavělé hřebíčky a špinavé korzety, kteří se přizívají
u tržiště a nevěstek. Na to vše myslil Luka Veršinin a řekl si:

„Ne, boj o život se neobejde bez kveprolitů. Právně
silnějšího udržely by se majetné vrstvy v sedle věčně. Prá-
vně silnějšího musí se i tehle proletariát dobojovat lepšího
a vyššího života. Nemůže věčně čekat s pomalým vývojem
na nejistou budoucnost. Život prchá bez radosti a ztracené
možnosti se nikdy nevrátí. Všecka moc se soustřeďuje víc
a více v rukou jednotlivých lidí. Kdyby nebylo kapitalistů,
rozpadl by se kapital, kdyby nebylo důstojníků, rozutekla
by se armáda, kdyby nebylo vlády, ministrů a presidentů,
rozdrolila by se celá státní administrativa. Odstřelil je kus
po kuse,“ šeptal si Luka, „a ihned by pocítil široký dav,
jak mu s rukou padají okovy... Co by se pak stalo? Co
by učinil lid v té chvíli?“

Lukovi hořely uši. Mluvil k sobě dále:

„Obsadil by opuštěné bašty, zespočleňil by všechen ma-
jetek, půdu by rozdělil tak, aby každý dostal, jen co sám
může obdělávat; nesměl by zaměstnávat dělníky.“

Luka Veršinin zatal pěst; hubenou pěst krejčovského
dělníka:

„Jen je odstřílet kus po kuse! Pak by se již uvidělo, co
se dá dělat! A kdyby hned nenastalo bratrství, ideální
bratrství Proudhonovo, huře nebude, než je.“

Luka Veršinin kdysi četl a dodnes znal nazpaměť, co se
mu vrylo do mozku:

„Zásadou je nám volnost, prostředkem rovnost a cílem
bratrství,“ tak to řekl Proudhon.

„Ale měl pravdu? Jak nám může být rovnost prostřed-
kem k dosažení bratrství? Dnes přece není vůbec rovnost
možná, leda by znamenala zkrátit o hlavu ty, kdož nad
nás uměle vyrostli.“

Znovu a znovu se vracel k místu, odkud vyšel. Myslenky
teroristů, kterými byl přivítán do života, hlásily se urput-
něji a naléhavěji a připadaly mu tím správnější a oprávně-
nější, že všechny jiné možnosti a prostředky selhaly.

„Není jiné cesty,“ říkal si. „Reformovat jedince? To je
teprve pomalá práce! I když se utvoří několik ostrůvků
uvědomělých jednotlivců, což se potom nestanou příživníky
ostatních, kteří ještě trpí!“

Myslil na Libertada a dnes si vedle něho připadal vy-
rostlý.

„Čekat na přirozený vývoj?“ parodoval ho v duchu.
„V tom není spravedlnosti. Proč musí tak dlouho trpět ti,
kdož by přišli k dobrému bydlu podle přirozeného vývoje
— za několik století? A nevyrostla by i jim pak pod noha-
ma vinou přirozeného vývoje nová třída proletářů?“

Bylo mu, jako by se díval Libertadovi do očí, rovný
rovnému; nevzhlížel k němu již jako dříve.

„Má-li se něco změnit, ať se to stane hned. A protože
nikdo dobrovolně nepustí namazaný krajíc z ruky, musíme
užít násilí. Musíme vyrvat násilím kořeny společnosti a od-
kořene znova uspořádat společenský pořádek. Musíme vy-
hladit všechny představitele moci, odstřílet je, odstřílet.“

Na tom zůstalo.

Sotva se Luka trochu zasytil, začalo jej píchat dobré
bydlo. Strýc mu přísně nakázal, aby se přihlásil na policii,
ale Luka Veršinin se domníval, že je povinen své cti to
neudělat.

Koncem března, v sobotu po večeri v malé hospůdce, vyšel si na procházku, cinkaje třiceti stříbrnými franky v kapse. Nastřídal je za tři měsíce, protože dřel jako kůň a nikam nechodil, nic nekupoval. Mistr, který věděl o každém centimu svých dělníků, nabízel mu, že mu ušije módní oděv, mistrová ho nutila do koupě prádla, již by mu zprostředkovala, ale Luka jen vrtěl hlavou.

Vyšel si na bulváry a prohlížel výkladní skříně. Jeden druh výkladců ho zvláště zajímal.

Elegantní skříně zbrojářských obchodů, v nichž se leskly ručnice, pušky, pistole a bambitky s dlouhými hrdly, ohromné revolyvery starých soustav i malinké, jako hračka milé a pranic hrozně browniny. Ty znal Veršinin z Lodže; tam každý člen organizace měl takového přítele v kapse...

Hoši chodívali za město a učivali se mřít, sestřelující láhve s planěk. Luka nikdy nesehnal tolik peněz, aby si mohl koupit tu nebezpečnou hračku, která byla spolkovým odznakem kamarádů. Vždy však jej lákala a často na ni myslíval; za první peníze, které ušetřil, docela jako školák pistolku, běžel si koupit browning.

Dlouho vybíral obchod; netroufal si vejít do velkého závodu, kde bylo mnoho horlivých prodavačů jeho věku. Konečně se odhodlal a vkročil do obchůdku v postranní ulici. Tam stál za pultem sám majetník.

Neměl mnoho browningů na skladě a starší se tu našel jenom jeden, příruční kousek, malý jako řezátko na doutníky! Bim, bim! a řezátko vystřelí... Náhodná koupě! Dvačet franků, pane, to je zadarmo! Nebo račte nový, trochu větší? Úplně, úplně nový; hlavěň je čistá jako panna. Padesát franků...

Luka dlouho nevybíral. Už aby měl svou zbraň v kapse. Rozhodl se pro starší a laciný kousek. Dal jej nabít a zajistit.

„Jen opatrně, opatrně,“ radil dobrácký obchodník přátelsky; „střílí jako čert!“

A než mu podal balíček, zkoumavě, snižuje hlas, zeptal se ho:

„Nejste však nový Sokolov, pane, že se tak ptám?“

Jeho vzezření nasvědčovalo tomu, že se skoro bojí odpovědi; řekl ne, řekl ne, domlouvaly oči, malá pochybnost, snad svědomitost, čekala báživě.

Luka se trochu zarděl, ale jeho dětský obličej byl v tu chvíli tak nevině udivený jako obličej školáka, kterého se ptají, chce-li svou hračkou zabít tatínka. Vyjekl své „ne“ na obchodníka tak překvapeně, že ho dobrák plácl do zad a zcela uklidněn se zasmál:

„Nu dobře, dobře! To já jen tak... Prosím, prosím!“
Volal za ním ještě na ulici:

„Dobrou noc, pane! Na shledanou!“

Jak si nyní Luka vykračoval po bulváru! S browningem v ruce nebyl již chudačkem Lukou, ale mstitelem utlačovaných a bojovníkem své třídy, hrdinou, chystajícím se vykoupit celý svět!

Rozhodl se, že se zítra pochlubí v Causeriích, a představoval si, co asi řekne Libertad. Najisto se postaví proti jeho úmyslu a utrousí pohrdavě: Rozumný člověk si dvakrát rozmyslí, než vydá všanc svůj život.
Život?

To bylo liché slovo pro Luku Veršinina. Život — to je pro Luku boj za osvobození chudých. Život jednotlivce nevážil ani tolik jako pápěrka a jeho vlastní život mu byl lhostejný... Strach o život není kámen, o který by on zakopl na cestě za svým cílem.

Rozumný člověk!

Je už syt Libertadova rozumu! Pracuješ, člověče? Pracuj rozumně! Čteš, člověče? Vezmi rozum do hrsti! Miluješ, člověče? Miluj rozumně! Ne, Luka se nikdy nebude opírat o berlu rozumu; byla by to hloupá a nudná pouť!

Uchvátaný Luka předbíhal a předem vyvracel Libertadovy námitky. Neboť toužil konec konců přece jen po nějaké aprobaci.

Libertad však řekl: Puma, revolver zabijí člověka, ale nezabijí režim.

Jedna puma! Jedna rána z revolveru! Ale ran musí být víc, musí pukat jako pupence budoucího jara, musí hřmít

jako obrodná bouřka, která každým bleskem zničí jednoho nepřitele. Na Prvního máje — to Luka stále v duchu přemlouvá imaginárního Libertada —, na Prvního máje se prochází tolik lidí po náměstí Republiky; dělníci, lidé bez zaměstnání, bez povolání, bez pobytu i bez vlasti, emigranti ruští i polští, kteří rok co rok čekají revoluci, a rok co rok se vracejí do svých bytů v pařížských čtvrtích. Jejich čekání se skončí leda průvodem strážníka.

A každý z těch lidí má v kapse revolver, Luka to slyšel od přátel, Luka to četl v novinách. Loni dokonce několika zatčeným anarchistům byly na Prvního máje při prohlídce odňaty revolyvery a bomby...

„Hm,“ slyší zase Libertada, jako by vedle něho seděl, „nosí je s sebou, jen aby případně ztrestali příliš drzého flíka.“

„Ať je tomu jakkoli,“ stojí Luka na svém, „revolyvery mají. Snad jsou nabity. Snad i jejich oběť je vyhlédnuta. Snad čekají jen na signál, aby spustili kohoutky a rázem bylo náměstí vyčištěno!... A signál dá...“

„Pěkný anarchista,“ říká zase sarkastický Libertadův příznak. „Anarchista nevráždí lidi, anarchista typu Libertada neodhodí ani pecku na chodník a pohozenou poměračovou slupku odkopne z cesty, aby jeho bližní nohu nezlomil...“

Luka poslouchá tyto odpovědi, které jsou tak jasné jako den a sklíčejí jako noc.

Malomyslní.

„To bych se načkal na tvou novou společnost,“ šeptá mrzutě a sklesle. „Je práce lépe překážky odstranit násilím.“

Dostal se v sobotu na lože pozdě, a protože příští neděli pracovali všichni přesčas na sezónní práci, vyrazil do Causerii teprve večer.

Uhnal se do vršku a prudce vrazil do skleněné síně montmartreské.

Bylo to v onen večer březnový, kdy se město jarem proměnilo ve skleník, v němž se pářily vůně, a kdy i asfalt kvetl neviditelnými fialkami. Bylo to v onen večer březno-

vý, kdy Rosita rozněžněna přišla do Causerii a usedla vedle Libertada, jak si ženy z Causerii a kamarádky navykly sedat u nohou prorokových.

Ve skleněné sině bylo šero, neboť se zatím nenašly ruce ochotné rozsvítit a nenašla se hlava, která by na to myslila.

V pološeru zahlédl Luka Veršinin dvě osoby v napjatém mlčení. Postoj obou těch lidí vznítil Lukovi plamen na lících. Jeho cudnost byla urážena, a rozdíl hezké Rosity a skřítkovitého Libertada přičil se smyslu zdravého výběru; bylo mu, že vidí hyenu laskat se s holubicí. Rosita! Ta, kterou on postavil tak vysoko. Chtělo se mu prchnout, a byl přikován. Zahleděl se do nebe, a pojednou mu strčili před oči pecklo. Pokusil se zasmát. Ale zaskřípal toliko: „Faun a nymfa.“

A protože se tím slovem osvobodil, pohnuly se jeho nohy a Luka se vyřítl z Causerii, nechávaje za sebou dveře dokořán.

„To je šílenství, šílenství!“ říkal si, prchaje odtud. „Jak jsem mu kdysi mohl věřit? Jak jsem byl zaslepen! Vždyť on jde jen za svým požitekem a všecko ostatní je mu lhostejné! Nejhezčí dívky jsou jeho, jeho je žurnál, jeho jsou děti, jeho jsou myšlenky, on je vůdce, on je tyran, a říká si anarchista! To je největší paradox, jaký si kdy vymyslíl: jeho život.“

A kus po kuse vybavoval si Luka Veršinin Libertada ze svatozáře nepravého boha.

Jen jedna věc ještě jest Lukovi nejasná: věří Libertad v příští velkou, krásnou a zdravou společnost? Věř v budoucnost lidstva obrozeného novým pořádkem? Věř, že bude jednou lépe? Kdyby věřil, lecco by Luka u něho omluvil, lecco by si vysvětlil. Že nechce čekat, to by mu Luka odpustil, nikdo nechce čekat, ani sociální demokrati ve střední Evropě, ani sociální revolucionáři na Rusi. Všichni se snaží urvat již dnes kus blahobytu, ale jejich činy jsou vedeny určitým směrem, mají své zákony, mají logiku načerpanou z dějin. Ale kdyby Libertad chtěl jen chvilkové zlepšení pro určité jednotlivce, kdyby mň šlo jen

a jen o to, aby oblažil jedny na újmu druhých, pak by se přece ničím nelíbil od sobeckých měšťáků...!

Jaký by tu byl rozdíl?

Morálka?

Morálku si tvoří každý pro sebe co nepohodlnější, opakoval si Luka slova Libertadova — Libertadovi je příjemnější neřídit se veřejným míněním, on raději žije bez před-sudků; a taková je i jeho morálka. Dnes — dnes ovšem pro tuto svou morálku musí ustavičně bojovat s nepřátelským prostředím, neboť kdyby stál se založenými rukama, podléhal by. Měšťácké prostředí vnucuje člověku své hodnocení, je-li mezi oběma klid zbraní. A to by byl jediný kámen úrazu pro Libertada v dnešním pořádku? To je celý rozdíl? To je všechno...?

A Luka Veršinin cítil, že se na něj valí pohroma, jejíž tušení v něm tkvělo podvědomě již od doby, kdy se pohádal se strýcem kvůli Libertadovi. Od té doby se cosi viklalo v jeho nitru — bylo to jméno Libertadovo, na něž on jako na žerď pověsil svůj bojový prapor.

Ztratí Libertada?

Ztratí vůdce? A čím bude Luka Veršinin bez vedení?

Poletí jako utržený knoflík. Poletí odpoutanou, neukázněnou silou a bude nesmyslně ničit, bude bít bez plánu a bez odpovědnosti. Vydá své žilhadlo a zahyne.

Do prvního května prožil Luka Veršinin bolestný měsíc boje, trpkosti a vratkých nadějí, na vteřinku vzkrášovaných a ustupujících před pronikavými důvody přítele browningu.

19

Republika, dobrá hospodyně, čistila před svátky domácnost, zbavovala se hmyzu nepohodlných cizinců. Před Prvním májem bývá již od dob třetí republiky v Paříži vždy generální čistění.

Ovšem, dobře vychovaná Marianna se nikdy neukvapila a nevyprávěla ruského velkoknížete nebo rakouskou arcikněžnu, anglického krále nebo španělského granda, kteří v hernách a na dostizích veřejně, tajně pak v nočních podnicích utráceli nepočítajíc milióny doma vyděné. Zato vypovídala studentky, kteří zapomněli ohlásit republikánské policii svůj pobyt v metropoli, jsouce na rozpacích, jakým jménem se mají představit: zdali tím, které carská žandarmérie měla v památníku, nebo tím, které bylo napísáno v cestovním pase vlastní výroby.

Přehlídka domácnosti vymela všechny kouty a na koštěti uvázl také Luka Veršinin, krejčovský pomocník z Lodže.

Mistr sansculotte se ho zřekl při prvním slově tajného policisty, a tak byl Luka zase bez práce.

Měl na vybranou: buď zmizí do čtrnácti dnů, nebo ho dovezou v průvodu četníků na ruské hranice, kde takové transporty očekávají bátuškové s bodáky.

Luka nenařikal, že ho mistr propustil. Byl přesvědčen, že tak a nejinak začínají přímé činy. Člověk musí dostat ránu, aby dostal vztek, zvláště člověk druhu Luky Veršinina. Tichounké uspokojení ho naplnilo, že jde všechno správnou cestou. Věděl, že se nepopláží na novou kalvárii se zastaveními pod mostem. To bylo jisté. Na Luku nyní čeká vznešenější úkol! Tak hluboko, jako klesl Veršinin při první nezaměstnanosti, může člověk klesnout jen jednou; podruhé to již vypadá jinak. Situace se nikdy navlas neopakuje. Co na Luku nyní čeká, to se ovšem také neopakuje...

Luka zatím střeží své tajemství, sám jen kradl o něm přemítá a sám sobě zúplna je nepřiznává, — dokud — se nevypořádá s Libertadem. Ještě s ním není hotov. Ještě ho nemůže odsoudit a zavrhnout. Nadšení pro Libertada se zrodilo právě včas, kdy je Luka potřeboval, a proto se s ním těžko loučil. Přilnul k němu, takořka s ním splynul v duševní závislosti, takže zbavit se Libertada znamenalo pro Luku bolest a ztrátu ruky nebo nohy. Mladé nadšení bylo slepé ovšem jen několik dní, pak prohlédlo jako všechna mláďata. Zbožňovaný přítel odhalil příliš mnoho z důvěrných vlast-

194

195

nosti, více, než bylo Lukovi zdávo. Luka ani nevěděl, že v Libertadovi miluje spíše vlastní sen než skutečného Libertada, uzel rozporů.

Byly chvíle, kdy Luka vyrůstal sám ze sebe a pojednou vídal Libertada z odstupu. V těch chvílích se prorok zdál pochopitelný. Neohromoval původností a novostí, srovnával se jaksí do svého prostředí a nabýval obvyklých rozměrů břichopáška, záletníka, ješitníka a prohnaného demagogga. V těch chvílích byl Lukovi nejen lhostejný, ale dokonce nepřijemný. Luka viděl vedle tohoto obrazu bez roušky svůj vlastní naivní a horoucí vznět, a Luka, muž s browníngem, začínal se stydět za nekritické mladické vzněty. V těch chvílích se mu Libertad ošklivil právě tím, čím se mu původně zalíbil: řečí, posunky, osobitými zvláštnostmi. Špatné a směšné vlastnosti, chyby a nedostatky Libertadovy ho dráždily. Luka pak nejenže již nemluvil s libertadovským přízvukem, ale zanevřel na mrzáka tak, že by ho byl odstrčil, kdyby k němu byl přistoupil. Libertad mu nebyl však kamarádem mezi ostatními, Libertad mu tkvěl v krvi a vliv jeho myšlenek stále věznil Luku v poddanství. Luka sám sobě navzdory doufal, že Libertad je přece jen Mojžíšem, který dovede svůj lid k branám zaslíbené země.

Luka je odhodlán — je pevně odhodlán k svému tajemnému činu, ale s provedením počká. Vzdýt ještě nevyřídil vše, co vyřídít měl... A zvláště s Libertadem se musí ještě vypořádat...

Dva dny před Prvním májem se zdál Lukovi čas právě vhodný, aby zašel naposled do Causerii. Věšel tam zároveň s listonošem, který křikl „bon jour, messieurs, dames“ a hodil na stůl pohlední lístek.

Libertad po něm dychtivě sáhl. Byl vždy velmi zvědav na poštovní zásilky a nerad viděl, když je někdo otvíral dříve než on.

„Od Rosity,“ řekl.

A Lukovi se hned obnovila scéna z březnového večera, trapná vteřina, kdy stál u dveří, odsouzenec a soudce!

Libertad četl nahlas:

„Jedu na Nový Zéland, do neznámé čarovné země. Jedu zapomenout na svůj starý život a vykoupit se usilovnou prací do světlé a důstojné existence. Nechci být příživníci, začnu svůj nový život od abecedy. Mějte se dobře. Rosita.“

„Ale to je šílenství,“ podivila se Armandina.

„Jen zbrkllost,“ opravil ji pohrdlivě Libertad.

„Začnu svůj nový život od abecedy...“ opakoval si Luka. A viděl Rositu na palubě ohromného parníku, který ji nese po azurovém moři. Nesmírné nebe zkolébává její bolesti melodií nekonečna. Obrušuje hrany strastných vzpomínek, zbavuje trní uplynulé dny. Jeho plavba k cíli nebude tak klidná. Loupežnický koráb jej ponese na vzdutých a zpěněných vlnách.

„Což ty,“ zpozoroval jej Libertad, „díváš se, jako bys i ty býval potřetřen tím snobem...“

Libertad dovedl zaironizovat i sobě na úkor, když se mu zlíbilo.

„Přišel jsem se přeptat,“ odpověděl Luka, „jak oslavíte První máj...?“

„Což jsme syndikalisté, abychom slavili První máj? Počkáme si, až Sembat nebo Vaillant budou ministry, pak bude První máj v desateru školních příkázání: Budeš občanem! Budeš vojákem! Budeš slavit První máj...!“ odpověděl Libertad bez váhání.

Pod každým jeho slovem se Luka trochu schnul. Se sklopenou hlavou poslouchal Libertada, který se chutě rozřečnil:

„Vysmívám-li se Prvnímu máji, nesmíš si myslit, že to činím z nepochopení pro jeho význam v boji chudých s bohatými. Tu a tam byly májové manifestace hlučné a energické; ty doby však již minuly. Dělník položí kladivo na Prvního máje a chce tím říci: Dejte mi osm hodin práce, dejte mi tu a tu reformu. Ale to je slovo do větru. Kapitálista na to kašle, neboť ví, že dělník na druhý den přijde opět pěkně včas do práce, zvedne kladivo a bude zase pracovat na budově jeho blahobytu. Sto tisíc mužů se zvedne a řekne zaměstnavateli: Vidíš, my také máme vůli.

Ty jsi náš nepřítel a my dnes tobě navzdory praštíme s prací, na znamení, že máme naději na lepší časy. — A po této malé námaze ohromný dav dělnictva znovu sehne šíji unaven a vyčerpán a dá si navléci otrocké jho, místo aby vydržel vzdorovat několik dní a zbořil celou smilou společenskou budovu. Volič hlasuje jednou za čtyři léta, syndikalista revoltuje jednou do roka. Víc na něm než žádáme. Je to na něj dost.“

Teď slyšel Luka slovo, na které čekal. Zvedl hlavu a upřel zářivé oči na Libertada. Libertad o ně zavadil, ale domnívá se, že Lukovo nadšení je určeno jemu, pokračoval samolibě v přednášce:

„Myslíš, že syndikalisté revolují? Mýlíš se, kamaráde. Za pulty krčem si připíjejí na blízký příchod Sociály; ráno se honí s policisty a do večera se opíjejí z dlouhé chvíle, neboť První máj se musí oslavit, ne? A je dobře, když se jen drží sklenky a nezneužívají ho k horším věcem. Stalo se kdysi na jihu, že dělníci také slavili První máj tím, že sebrali mezi sebou několik franků a věnovali svému zaměstnavateli uměleckou památku... patrně v upomínku na třídní boj... Vidíš, a tak se zvrhne, nestalo-li se to již, První máj v den žranic, podobný Novému roku, mikádu nebo Čtrnáctému červenci, chceš-li.“

Ale Luka již neposlouchal. Chytil se jednoho slovíčka, které jej oslabilo a vzkřísilo: „a zbořil celou shnilou budovu... a zbořil... celou...“

„Libertade! A kdyby dělníci zbořili celou shnilou budovu... byla by lepší — ta příští...?“
Polnice zahřměly, naděje zazpívala; bylo by to přece možné?

Libertade, křivdil jsem ti, odpusť, odpusť, říkaly Lukovy oči a žadonily. Přilíš mnoho citu z nich přýštilo Libertadovi vstříc; muž rozumu rád obnažoval střízlivé paty světelných fontánků.

Jako by se byl dopustil chyby, mrzut sám nad sebou, pohodil rukou, a nedívaje se na Veršina, který se mu pojednou zprotivil i dětinským vzplanutím, i věcnou touhou po záhadném a náhlém převratu, řekl mu chladně:

„V lepší příští věří křesťané, také mohamedáni; hlavně pokřtyci. Snad také starý Bebel a Rosa Luxemburgová. Ale žádný Francouz není tak pošetilý.“

Veršinin vyskočil a chvilu stál strnule jako mladý doubek, do jehož míznatého a důvěřivého pně zasekli sekýru; ani lístek se nepohne, řápký se přestanou chvět, vzduch zka-mení.

Sekýru jen zaseknou; ostatní dodělá vítr.

Vichřice, přijď! Přijď, ó smrtonosná, přijď a přelom mladý život Luky Veršina! Nebude se ti bránit, nebude! On nastaví hlavu oddaně, neboť dnes už mu není život ničím. Přijď, ó dravá, a smet chudého emigranta Luky Veršina, neboť on ztratil vše; ztratil všechny iluze, které činí život snesitelným, ztratil svůj sen a nechce žít — zanej v závratném víru do nicoty, neboť co s ním, on ani není „beau comme le jour“, ani nemá naději, že svět bude někdy lepší, než je.

A teď má jediného přítele: je malinký, šedavý, hladký. Sedí v kapse a hrozí zdviženým ukazovákem: Pozor! Pozor!

Luka se k něčemu odhodlával, když krácel na Montmarre do Causerii? Och, Luka byl již odhodlán, šel si jen pro ránu sekýrou! V podtaté koruně doubku hučí teď cizí život, ptáči a včely a broučci se loučí s mladým stromem. Kam uklidíme tělo? Opatrně, opatrně! — má velikou ránu a sekýra ještě trčí.

A mladý strom má velikou práci před sebou, příteli!

Armandina po očku hlídala Veršina a vytušila, že se s ním něco děje. Chtěla ho rozptýlit a potěšit; vzala své dítě, malého Diamanta, a položila je Lukovi na klín.

„Poobědváš s námi,“ řekla mu přátelsky, „vid?“

Nedovedl odepřít, přikývl mlčky a hladil dítě mechanicky po vlasech.

„Víš-li pak,“ snažila se Armandina zabavit Veršina, „že zatkl kamaráda Choleta? Nemohl nám ani nic vzkázat. Ted musíme odklízet jeho věci, aby po něm nezbyl nikde nějaký důkaz. V komuně byla prohlídka,“ pokračovala Armandina, když Luka neodpovídal, „a u pekařů zabavili zbraně.“

„Nač měli zbraně?“ Luka pojednou oživil.

„Přímá akce, anarchisto! Nevíš, co to je?“ řekl Libertad.

„Přímá akce vyžaduje někdy jen slova, někdy hole, ale někdy musí mít také revolver. To jinak nejde.“

Luka se všech na Libertada vytřeštil. „Přímá akce?“ vykřikl nesvým hlasem a zasmál se hystericky.

Armandina myšlila, že křičí z hladu, a odesla do kuchyně, aby uspíšila oběd.

Ale Luka jedl málo a brzy odešel. Přešel Paříž, pohroužen v sebe. Ani nevěděl, jak došel do Latinské čtvrti a stanul v Luxemburské zahradě. Byl rozechvěn, neměl jediné žilky tiché. Bylo mu, že slovo o přímé akci neřekl Libertad, ale on, Luka. Vskutku, tentokrát prorok plagoval. To byla jeho myšlenka, myšlenka Luky Veršininu, emigranta z carského Ruska a člověka, který jedná citem, a ne rozumem.

Lépe je už nemyslet a spát. Budeme dnes spát, přáteli browningu? Kam položíme znavené hlavy? Laviček je v Luxemburské zahradě mnoho, za muzeem jsou lavičky pěkně zakryté křovím, lehněme a spěme!

Lukovi bylo dvacet let a měl čisté svědomí. Věděl také, co bude dělat. Všecko mu bylo jasné. Proto hned usnul. Tvrdě mu ustíla lavička a měkce mu do snu voněl májový šerfík.

Ráno ho probudily sýkorky.

Vzhůru, bojovníku! Na bojiště! Ostatně přichází hlídač, dej aspoň nohy z lavičky, aby nelál.

Luka se probudil s notou májového jitra:

„Již vzhůru, psanci této země!“

Rosné, teplounké ráno, zrovna nevěstina lázeň. Vodotrysk zurčí. Veliké ženy Francie si protírají oči. Slunce hledá zrcadlový líc bukových a habrových listů, aby se v lesklé ploše mohlo obrazit; sametový rub obrací k zemi. Pavilón hudebníků je obsazen vrabci; na židličkách se jich jen hemží, vrabčíc šedavých a hnědoprýšých, útočných vrabčáků. Drzý křik boje!

Hlídač jde kolem a Luky si nevídá. Vyspal se tu Sokolov? Ať vyspal, není to poprvé ani naposledy.

Milý hlídači, občane republiky, odveď mě tam rovnou, zachráníš stát! Odveď mě tam rovnou...
Vzhůru!

„Debout, les damnés de la terre...“

Vstáváje zavadil o větev lípky. Pokropila ho průsvitnými slzami.

V Luxemburské zahradě je ráno zvláště milé, radostné, příjemné... Prochází se tu vzpomínky na jedno odpoledne, kdy hudba hrála, malíř maloval, děti skákaly a Rosita se smála.

Pryč od vás, vzpomínky! Na ulici!

Ulice je zkropená, svěží, dláždění se leskne. Potůčky pospíchají podél chodníků. Krámy se líně otvírají, ospalí obchodníci vyhlížejí velký den. Mám otevřít dřevěnou okenici? Mám vytáhnout železnou roletu? Dnes je Prvního máje...

Luka Veršinin vychází ze čtvrti; čím blíže k náměstí Republiky, tím ospalejší a váhavější jsou majetníci krámků. Všobecná stávka, pane! Stávka májová! Autáky nejezdí, ani tramvaje, ani omnibusy. Klusej si každý pěšky, je Prvního máje! Jen sezónní prodavači postrkují vozíky: dnes je velký odbyt konvalinek, víte-li, konvalinka, dítě vesny, přináší štěstí, a proto všechny roztomile pověřivé midimety, všechny prodavačky s oznobenými rukama kupují si konvalinky, aby měly celý rok štěstí.

A slunce hoří, pochodeň vzpoury! Šlehá do všech ulic. Ajaj! Za rohem našlo škadronu svítivých kyrysů! Tu máš! A bije do ní. Oslepuje koně, že vztekle hrábnou kopytem.

Luka se blíží k náměstí Republiky. To je odedávna náměstí Prvního máje. Luka se dnes již vyzná a nemusí se ptát na cestu. Vyšlapuje si důležitě po mostech, vidí: řeka je vodou bohatá; zelené vlny se valí slavně a bouřně. Nalevo, nalevo je Conciergerie, tam... Ne, Luka se neohlédne. A rovnou na náměstí Republiky.

Již z bulváru Svatomartinského vidí, jak ohromná bronzová paní Republika jej vítá s ratolestí v ruce. Blíž a blíží spěje Luka. Za chvíli stojí před ní. Do bříšého kamene pere slunce. Na vlysech vidět zelené skvrny. Čas přelepil

méděnkovým pruhem události zde oznámené. Teď ráno je kolem sochy ještě volno a Luka bez překážky kráčí po stupních pomníku blíž ke kovovým reliéfům, aby si přečetl plastické kapitoly ze života Marianna. Slavné dny Republiky... že tu nejsi rozvalená a růžová jako Marie Medicejská v Louvru; tvůj životní běh nebyl tak rozkošnický? Ten a ten slavný den... tady Camille Desmoulin, tady Hironin. „Když to Luka prohlížel s utajeným dechem... a dnes? Ironicky se mi stahují rty, paní Republiko!“ šeptá Veršinin. „Odpusť, ale mne už nezajímají tvé dětské nemoci!“

Luka se s přítelem browningem prochází po náměstí. Hloučky lidí se srážejí; je tu mnoho divokých obličejů, výhrůžných očí a pěstí v kapse zatažených. Mnoho známých Rusů a Poláků tu okouní; jsou při každé mcle, chodí na čuměnou pod okna cizích revolucí. Čekají, co se stane.

Luka se po nich dívá chytrácky. Něco se stane, kamarádi. Signál raketou vyletí. Luka si je vědom cíle jako generál na bojišti. Tak se rozhlíží. Něčeka dlouho: nepřítel útočí.

Z paprsků ulic se stékají doprostřed náměstí regimenty vojáků. Hloučky lidí se rozstíhají podle nálady a rozptylují se před slovem zákona.

„Circulez, messieurs!“ Výzva policistů, nejdřív sousedská, pak autoritativní, pohání davy oběhem krve v žilách. A regimenty se řadí, pušky u nohou. Červení vojáci s nábojnicemi, ramenatí kyrysníci s koňskými ohony na helmách. Lukovo srdce se třepe radostným očekáváním, pohazuje se v hrudi, kulička v chrastítku.

Vojáci vyklidili náměstí. Jenom na čtverci chodníků, lemujícím domy, smí volně téci proud zvědavců. S železným lomozem strhují okenice, s řinkotem skla zavírají okna. Kdesi zatklí vzpírajícího se člověka, jemuž se nepředložené vydralo hanlivé slovo. Cloumají jím a postrkují ho kolem. Výkřiky tryskají, šlehají nápěvy — jen za větrem. Před očima Moci všechno umírá.

Luka potká známého Rusa, mladíčka z Temps nouveaux, a povídá mu:

„Ta republikánská volnost páchne prachem a olovem!“ Mladíček horlivě přikyvuje, líčka mu plápolají. Ztrácí se brzy v lidském příboji.

Konečně je náměstí docela uzavřeno; prochazeči se tlukou jako zvěř v kleci a všude narážejí na kopyta koní. Vojáci, vítězi Prvního máje, postavili pušky do pyramid a utábořili se na celý den.

Zavřeným náměstím projíždějí jen omnibusy. Jsou napěchovány a olepeny lidmi jako větve s rojem včel. U stanice podzemní dráhy stojí několik zvědavců; nebudou se dlouho těšit pěknou podívanou, neboť i za nimi šlehnou bič:

„Rozejděte se! Circulez!“

Lukovi se zmítá náměstí před očima. Příteli browningu, na koho se přátelsky usmějeme? Ke komu zaletí náš pozdrav? Bude to vychrltý stařík s bradkou, který vrhá nejen svou moc, ale i svou osobu do nebezpečnosti srážek a jemným čichem honičiho psa slídí po vysoké, Lépine, nenápadná a všem známá hlava policie? Bude to velitel kyrysníků? Bude to předseda ministerstva?

Ech, nelze vybrat! Kamkoli kule padne, všude se ujme hořčičné to zрно v úrodné prsti. Není kdy vybrat! Navězila se naléhavá potřeba činu v Lukovi, stala se neodbytnou a neodkladnou, na její nejvyšší vrchol vyskočil dnes herold a zamával červeným hadrem vzpoury.

Červený hadr se ovjívá tomu hlasateli kolem beder, šlehá plamenem, otvírá tlamu dravce chystajícího se pozřít celý starý svět, zmítá se. Je všude, kam Luka pohlédne. Nad ulicemi visí jako krvavý cár, po hromosvodech sjíždějí karminové nitky, jeho útržky visí z luceren, socha Republiky jím mává; je srážen lidem na hlavy a vojákům se zamotává do rukou a do pušek...

Luka Veršinin opouští náměstí Republiky a vrací se na bulvár Svatomartinský, kde jistě bude mít příležitost vyšplhat se na jedoucí omnibus a z výše imperiálu přehlédnout bojiště, celé náměstí dokola uzavřené, s lidmi tísnícími se na chodnících a postrkovými neustálým napomínáním policistů.

Prázdné plochy dláždění uvidí Luka, plochy ovroubené zdí kyrynsků. Na chodnících je moc lidí, uprostřed je moc vlády. A mezi vládou a lidem stojí vojáci.

Poštětilo se mu, že právě jel kolem omnibusu, na němž bylo jediné prázdné místo... nahoře na imperiálu, ovšem. Luka to shledával přirozeným, neboť to hovělo jeho plánu, a on z toho viděl, že osud chce, aby se jeho plán uskutečnil. Skryté hnací síly osudu, které utvářejí zevnější podmínky našeho jednání, musí přece konat svou práci.

Usedl na poslední místo, vedle ramenatého chlapíka s krychlovou hlavou. Letmo jej zahlédl a ani chvíli nebyl na pochybách o tom, s kým má čest. Tito chlapi mají ve všech zemích stejný výraz. Ale i to je jistě předurčeno a říká s hranatou hlavou zde prostě musí být. Pocítil několikrát na sobě jeho sřdivé oči se zkrvavěným bělmem. Tedy i tady se zmitá krvavý cár?

Omnibus se řítí k náměstí. Chodníky křížující náměstí Republiky jsou osázeny vojáčky. Kreslí červeňoučké obrázce na ploše dláždění. Za zdí vojenských těl se procházejí důstojníci s cigaretkou v ústech. Je to nuda, prozevlovat květnový den na mrtvé pařížské dlažbě. Čert vezmi všechny syndikalisty i s Prvním májem!

Veršínova ruka se drží křečovitě přítele. Ruka schovaná pod ruskou košilí je podezřelá. Ale obecnostvo nevidí rubašku a nepodezírá, obecnostvo je zaujato vojenským tábořem. Ruka pod rubaškou se chvěje, a běda, ani hranatá hlava nevidí, že se chvění mění v křeč, křeč rukou škubne a napřáhne ji v jediné vteřince. Teprve když se vzduch roztrhne suchou ranou, když zasviští a škrtně první, druhý a třetí náboj, odtrhují se lidé ze sedadel a vrhají se k mladíkovi v rubašce.

Prach čpěl, zeměkoule bouchla do Lukovy hlavy, oči trochu zamžikaly. Nespátily již geometrické obrázce na dláždění. Na imperiálu vyrostly paže a zaplápolaly dláněmi k ráně napražženými. Všichni Luku bili.

Omnibus se zastavil. U stanice podzemní dráhy vykřikla žena. Luka se vzepjal jako kůň před překážkou a pohlédl ve směru známého hlasu. Spáttil Maryšu, nestvůrně bři-

chatou, s rukama nad hlavou rozhozenýma. Vzápětí ho soused s hranatou hlavou potupně udeřil do tváře. Zablesklo se mu před očima a již mu těžký chumel padal na tělo.

„Již?“ problesklo mu hlavou. „Již je konec? Ale vždyť jsem dosud všechno nedomyslíl...“

Srazili jej z imperiálu. Kopali a dupali po něm, strhli s něho rubašku. Z omrzlých uší, sotva zahojených, vystříkly žízátky krve. Ležel tvář k zemi a nehýbal se.

Dav mu stoupl na ruku a prsty bezmocně povolily. Člověk s hranatou hlavou dravě skočil po zbrani. Konečně, právě včas, aby zachoval Luku při životě, přišli unifor-movaní policisté a odvěkli Luku na strážnici.

Nohy ho neunesly; hranatý muž, který nesl jeho revolver okázale v ruce, podpíral jej ramenem.

Ale Luka ho neviděl. V pusté, zbité hlavě lítala jen jedna myšlenka:

„Proč nestříleli, proč se nechopili přímé akce, proč se mnou nezbořili starý, podlý svět?“
Konduktér omnibusu se za nimi díval, až zapadla vrata kasáren republikánské gardy.

„Chudák!“ řekl si do vousů. A obrátiv se k rozzuřeným pasažérům, kteří za Lukou hleděli s vyceněnými zuby jako dravci za unikající kořisti, zahučel:

„Zdráv nevyleze! Pustí mu žilou!“

Stráž rozehnala přechočné samozvané soudce a na asfaltu zbyla jen malinká červená skvrna.

Za Lukou zapadla vrata, odřízla od něho jas vezdejšího světa.

Den a noc mijely v nezměněné tmě, až přišla chvíle, kdy jej odvezli tam.

Vezli ho v krytém voze. Nedovolili mu, aby se díval z okénka. Směl vystoupit až v nádvoří ponuré budovy. Ztrhaným znakem změřil černé zdi. Na chodbě čekala Maryša. Nedovolili mu, aby se zastavil; šla za ním. Vlekl se žalostně.

„Bili?“ šeptala Maryša rusky.

Hlava mu spadla. Necedpověděl.

„Ach! Ach!“ zabědovala. „Řekni mi slovo, Luko, drahoušku!“

Pohodil spoutanýma rukama.

„Proč mě nezabili?“ řekl francouzsky. „Proč jsem ještě živ?“ obrátil náhle hlavu a řekl rusky: „Já zabil!“

Stanula a horlivostí se až zajíkla.

„Nezabils. Jen poranil. Tři důstojnické kyrysy jsi prostřelil... zezadu! Utkali před tebou...!“

A hlas se jí chvěl, jako by ho chtěla tím výsledkem utěšit.

„Assez!“ řekl strážník a odstrčil Maryšu. Měl ji za Lukovu milou, a proto zamhouřil oko nad několika cizími slovy. Ale teď se blížil vězeňský dozorce a byl konec blahověle.

„Na shledanou!“ zvolala Maryša.

„Sbohem!“ řekl Veršinin a vešel do úřadovny.

Byl uvítán známou, dobře nasnídanou tvář; i pán poznal hned svého protivníka z nábreží.

Malinký úsměv trhl Lukovými rty, i řekl, jako by pokračoval v přerušném hovoru:

„A dnes, chci-li, mohu žít na útraty republiky...“

Dozorce káravě zvedl prst a důstojně i významně pronesl:

„Tady se nedebatuje!“

Za tři léta po těchto událostech vezl zaoceánský parník mezi poštovními zásilkami dopis adresovaný Rositě Davidovně Lebenhartové, správkyni opatrovny v Aucklandě, Nový Zéland. Na rubu měl tento dopis, zasunutý ve žluté kvartové obálce, jakých dostanete pět za měďák v každém baru, kde prodávají tabák, adresu osoby jej odeslající: Maryša Petražická, učitelka řeči, Paříž, ulice Montsourisského parku.

Drahá Rosito — bylo v dopise —, ohromila jsi mne. Po dlouhých oklikách mě našlo Tvé zvědavé psaní, dychtivé Paříže. Souhlasím s Tebou úplně: takové kamarádké a srdečné prostřední, v jakém jsme tu žily, se nezapomíná. A i kdybys byla v zemi Utopie, vzpomeneš ráda a bez hořkosti příjemného ovzduší, jaké dovedl stvořit Libertad. To byla prostě atmosféra nového světa, třebaže nebylo všechno takové, jak by si bylo přáti. Ale lidé jsou nedokonalí a mají ideály, aby jich nedostihovali.

Ptáš se na Causerié...

Po Albertově smrti (snad jsi ani nevěděla, že si své přízvisko udělal z křestního jména) — Libertad zemřel náhle, vnitřní otravou krve, jak se říkalo, ale mnozí tvrdili, že zemřel z ran utřezných na schůzi, která jako obyčejně končila výtržností —, po jeho smrti zbyli v červeně natřeném domku jen nezkušení mladíci. Jeho smrt byla přížskou senzací dne a reportéři velkých denků si podávali v Causeriích dveře. Tmavě rudý jejich nátěr zavdal šmokovi z Matinu přičinu k duchaplné poznámce, že Libertadovo doupě je natřeno krví jako brloh dravé zvěře. Na tu zprávu se na Montmartre hrnuly mondénní dámy i Američanky chtivé senzace, takže zbyl kamarádi se nakonec stali velmi nezdořilými ke všem cizím návštěvníkům.

Všichni staří přátelé se od Libertada odtrhli ještě před jeho smrtí; stal se nesnášlivým a popudlivým, a tak zbyli kolem něho jen lidé větrem přivátí a nespolehliví, jimž — je trapno o tom psát — bylo třeba hledět stále na prsty.

Ti podědili *l'anarchie*.

Henri s Armandinou se později vrátili do Causerií, odkud je vyhnala Libertadova nervozita, a snažili se plnit těžké povinnosti. Udrželi podnik nějaký čas, trpce vzpomínajíce, jak se Libertad zbytečně osamocoval v propagační a iniciativní práci a žárlivě oddaloval všechny dobré pracovníky z obavy před člověkem silnějším, který by ho snad mohl vyhodit ze sedla.

Henri se stal horlivě, aby zachránil aspoň žurnál, kladyvo propagandy. Když jsi byla v Paříži, viděla jsi, že

Libertad je osou celého hnutí. On to věděl také. Věděl také, že kdyby byl uvězněn, kdyby onemocněl nebo zemřel, není tu nikdo, aby zaujal jeho místo. Neboť vidíš, drahá Rosito, nic nejde bez vůdčí energie. Zoufala jsem nad tímto poznáním, ale nakonec bylo třeba je podepsat. Často mi připadá, že Libertad nevykonal vše, co vykonati mohl. Nezbyla po něm ani brožura, ani kniha, která by ukazovala cestu, radila a poučovala.

Ovšem, nejtěžší práci vykonal; založil žurnál a uvedl jej do světa; kéž by si byl také vychoval novou generaci!

Kdož přišli po něm, rozváděli jen do brožur jeho novinařské články. Polovicatost kdekoho vyháněla z Causerií. Komuna se rozstříkla jako loužička pod balvanem. Simonetta s Andréem odjeli do Nizzy, kde pracují v továrně. Minuska mají u sebe. A zbylí?

Henri marně bojoval s vetřelci, kteří mu přerostli přes hlavu (vš dobře, že nemá energii Libertadovu), odešel z Causerií. Je zaměstnán jako korektor v tiskárně. Navštěvují občas jej i jeho družku. Armandině se narodila nedávno usměvavá holčička Muggie; pravý opak divokého čerta Diamanta.

A vš, co mi říkáš Henri? Je to trpký výsledek velikého snažení, hořké zklamání z vyplývané práce, a snad se tomu podivíš, protože jsi tak daleko a protože vidíš vše v radostném a lichotivém světle vzpomínky. Já však jen pokorně skláním hlavu, protože cítím těžkou pravdu jeho slov.

„Dnes,“ říkáš Henri a spokojeně se usmívá, „dnes jsem šťasten, že nás hádky a mrzutosti vyhnaly z Causerií a dovolily nám založit si krb, kde se našim dětem dostane lepšího ošetření a kde my sami — jak je to pravděpodobné! — žijeme volněji. Ano, kamarádko! Jsme dnes volnější než tehdy, když jsme kázali a rozdávali Svobodu!“

Pekař a pekařka si chodí po měšťansku a zaměstnávají dělníky.

Ani Chatelaillon se neudržel. Otec Brunia přičichl k penězům a byl zachvácen lakotou. Chtěl honem zbohatnout. A přímořská kolonie se rozprchla...

Řekneš: Úpadek. Vyhaslé sopky... Vybouření revolucionáři. Nevím, nevím. Henri to jistě vždycky myslil upřímně a nijak si hmotně nepolepšil návratem do průměrného života. Skoncoval-li, skoncoval z povětivého srdce, a ne z prospěchářství nebo z pohodlnosti.

Armandina a já chodíváme do schůzí v Temps nouveaux, abychom udržely styk s anarchistickým hnutím. Setkáváme se tam ze starých známých jenom s doktorem Colombem.

To je tedy konec Causerií. Co zbylo na Montmartru, je jen smet; lidé bez myšlenky, tyjící ze starých frází.

Pamatuješ se, jak se ztroskotala kolonie saintgermainská kvůli jedné ženě? Tak hrozí zahynout i kolonie aiglemontská, jenže z nedostatku žen. V Causeriích nebyly snad výhradně ženy kamenem úrazu, ačkoliv i ony provedly své dílo zhouby. Pozorovala jsi, Rosito, jak drobné události, zdánlivě bezvýznamné, malichernosti, skrývané a s úzkostí tajené pocity nenápadně jako moli, ale s hroznou vytrvalostí, důkladně rozrušují život všech společenských organismů? Tak zničili tito moli život komuny, život Libertadovy skupiny. Přiznám se Ti, že mě často mrzvalo, jak Libertad, v jehož srdci byla pravá výšeň ničivých vášní a citů, málo se přemáhal — a v kolektivním životě se člověk musí přemáhat! —, jak málo měl sebekázně a svými nectnostmi se skoro honosil!

Hlava zhynula, i tělo se rozpadlo.

Málo povzbudivé je vědomí, že bylo třeba hlavy, aby se všechno udrželo pohromadě! Jak nyní věřit v kolektivní spolupráci?

Mínulé léto mi přineslo veliké překvapení. Vyjela jsem si do Ulu Sebastiána Faura, dětské komuny uprostřed rambouilletských luk. Pobyla jsem s dětmi, které si samy hospodaří a účastní se i polních prací, pohovořila s Faurerem, a když jsem se spokojena se vzornou osadou vrátila domů, našla jsem před svým bytem Luisu, opřenou o zábradlí schodliště.

Nebyla jsem s ní nikdy důvěrná; zarázila jsem se. Postřebla mě rozpaky a omlouvala se. Byla v Causeriích,

nikoho tam nepoznala; pak se odvážíla domů. Utíkali před ní jako před zjevením. Bernard se jí bál. Mélin na ni hleděl cizíma očima.

Přišla ke mně, poplašená, uštvaná, nevědouc, kam se má uchýlit. Sama přijela. Zastesklo se jí po dítěti. Luise žežulici se zastesklo po synáčkovi. Několik měsíců bydlela u mne. Mélin pak za ní přišel, smířili se a ona se k němu vrátila.

Nemluvila nikdy o Borisovi. Aspoň ne se mnou. Od bulharských studentů jsem zaslechla, že Borisův otec zemřel brzy po Luisině odjezdu ze Sofie a že krasavec Boris teď promrhává zděděné jmění; je králem sofijského polosvětva. Rozhazuje, takže zanedlouho bude hotov. Vypadá to, jako by se chtěl otcových peněz zbavit co nejdříve.

Rosito! Chceš, abych přijela za Tebou. To je jistě jen zdvořilé pozvání. Jen si považ: Ty máš peníze, Tobě jsou všechny dveře otevřeny; co však bych si já počala na Novém Zélandě, kde je každé místo žárlivě stráženo, aby se nedostali do země vyjídaví cizinci?

Nemluvím ani o tom, že není peněz na cestu. Ale já mám dvě děti, Rosito, jedno žvatlá první slova a druhé sípá slova poslední. Musím se o ty děti starat! To víš — Petražickij! Řeknu jen Petražickij a Ty už víš, co to znamená! Můj Petříček není po něm. Toho musím přivádět k jídlu úskokem. Všecko už povídá a vyhraje si celé dny sám v montsourském parku. Však je z našeho okna vidět zrovna na dětské hřiště mezi cesmínami, pamatuješ se? Tam čeká Petříček, až jeho máma propustí poslední žáky, zamkne byt a uhání za ním!

A druhé dítě, nevinné a trpící, Luku Veršinina.

Ale Ty nevíš, co provedl ten velký chlapec?

Chtěl přetvořit společnost a trefil do zad chrabrého kapitána. Stalo se to na náměstí Republiky 1. máje 1906. Posílám Ti výstřižek z novin, přečti si podrobnosti soudu. Jakub Goldsmíd — je Veršinin; Salomon — jeho strýc, krejčí z Latinské čtvrti. Bydlil v domě, kde jsi měla atelier. Luka mi řekl, že Tě tam někdy potkával.

Ze šesti let trestu, k nimž byl odsouzen, odpykal si již

dvaapůl roku. Ale obávám se, že nedá císař, což jeho jest. Minulý týden mu lékař odpustil nucenou práci; je mi podezřelá tato laskavost. A jeho oči jsou horečné a jeho rty často hovoří zmateně. Doktor Colombe mu nosí v kapsách léky a Temps nouveaux minulý týden otiskly Malatův článek, vlastně svolání k vládě, žádající jeho propuštění.

Ach! Co je to všechno platné. Ten hoch je zničen. Vyjde-li, pojedou s ním do Švýcar. Zemře-li, budu mít dítě méně.

Rosito Davidovno! Ty jsi jistě zapomněla v krásné zemi, objaté oceánem, na svou první lásku. Dovedlas tajit své hoře, ale já jsem nebyla slepá, dívkenko! Ale myslím, že Ti připadl lepší úděl než nešťastné Luise, která se někdy ke mně vrací a lomí rukama, nařikajíc, že by si přála být — pochybnou dívkou v Sofii...

Maryša

V Paříži dne 18. července 1909

D O S L O V

Náměstí Republiky bylo druhým rozměrnějším vypravěčským dílem Marie Majerové po románové novele Panenství — ostatně právě kde působila v dělnickém hnutí a tisku, do francouzské metropole, v níž prodlela v dělnickém hnutí a tisku. A ze zkušenosti tamního pobytu vytvářela jak látku tohoto románu, tak spolu s jeho postavami, jednou přímo autentickými, i model ústředního hrdiny. Po dvaceti letech v Pohledu do dílny, vzpomněla, jak na titulním dějišti příběhu byla očitou svědkyní výjevu, kdy mladý ruský anarchista o prvomájové manifestaci sřelil do hlídkujících kordonů republikánské gardy. A dodala: „Neznala jsem toho mladíka, a přece jsem ho znala. Byl asi mého věku a byl z téže vrstvy lidí, s jakými jsem se stýkala. Nikdy jsem ho neviděla, a přece jak mi byl blízký a jak známý!“ Ani nebýt takového vyznání, sám román by prozradil, jak valnou měru vlastních zážitků a poznatků, vlastního neklidu a hledání promítla do sourodě působeného hrdinovy bytosti, nechtě ani v tomto případě nelze jeho postavu naprosto ztotožňovat s autorkou samou. Vždyť už to bylo příznačné, že se její Luka Veršinin z carské domoviny, kde ho dvojnásob krušný úděl jednak proletářské nouze, jednak rasové diskriminace učinil entuziastickým vyznavačem „revoluce chudých“ i účastníkem teroristického podzemí, uchýlil právě do Vídně, že mu tam autorka dala prožít tutéž zkušenost, jakou v hlavním městě monarchie sama zakusila o dni generální stávky za všeobecné hlasovací právo v listopadu 1905, a že rovněž odtamtud putuje jako ona do vytoužené Paříže.

Studovala tam francouzskou literaturu, poslouchala přednášky na Sorbonně, ale především tam absolvovala jednu ze svých životních univerzit: „Rok strávený v Paříži byl bohatý učením a pozorováním života.“ Rovněž podle jejích vlastních slov ji tam vábila francouzská „řeč a dějiny, hlavně ovšem Velké francouzské revoluce. Pochod pařížských žen do Versailles jsem viděla i ve snu“ — už zmínka o této představě, kterou se na začátku románu zanečuje i jeho hrdina, napovídá spisovatelčinu afinitu s ním, doloženou

ostatně tu a tam i analogii, někdy bezmála doslovnou, mezi postřehy z tehdejších pařížských fejetonů M. Majerové a poté úvahami Veršininovými. Také jí, přičiněním z pološoufalní habsburské monarchie, splývala představa o vlasti Velké revoluce s vyzvaným principem republikánské demokracie, jejich občanských práv a svobod, jako tolika jejím krajanům i mnohým druhům ze socialistických řad. Sama Paříž ji lákala jako klasičká kolébka revolučních myšlenek a vzbudila, jako město komunarů a generálních stávek, které podobně přitahovalo její spisovatelské vstevníky, K. Tomana i F. Gellnera, H. Maltřovou i J. Horejšiho. Ani ji tudíž nevábila hladkovsky Paříž mondemní, nýbrž „dělnická, revoluční, nová“ jako jejího hrdinu, ale spolu s ním jí tam pak toaří v tvář samé skutečnosti bylo prožití několikanásobné rozčarování z takových toužebných představ.

Hrdina románu zakusí na vlastní kůži, že domnělá země rovnosti, volnosti, bratrství je vpravdě typickou buržoazní republikou, kde se zásady Velké revoluce dáno staly jen okrasnou dekorací, za něž se rozmáhají příkré sociální nesrovnalosti, jejich křída a bída. Problematikou se tam za takových podmínek zblázka ukázala i vymoženost všeobecného hlasovacího práva, kterou si dělnictvo ve spisovatelčně domovně právě vybojovalo, a samo socialistické hnutí tam bylo poznamenáno oportunistem a parlamentarismem, jež mu rostoucí měrou hrozily u nás. Neměli o něm iluze ani francouzští dělníci, o nichž však dala romanciérka svému hrdinovi rovněž z přímé zkušenosti poznat, jak neradi slychají o třídním boji nebo o mezinárodním solidaritě a jak zčásti podléhají nejen sobeckému egoismu, ale přímo maloburžoaznímu smýšlení i způsobu života, zatímco na dně společnosti vyrůstá a živoří nový proletariát bez pozemků, kterou je hrdinovi románu rostoucí měrou zakoušet, nastavila jeho autorka kriticky pravdivě zrcadlo politické a společenské skutečnosti tehdejší Francie, zrcadlo výstražné i pro domov, poněvadž typicky obráželo problematiku, která svou podstatou přesahovala prostor i čas románového příběhu.

A její otázky vyzušovaly právě tehdy stupňovanou důtklivost, neboť nad příběhem Náměstí Republiky nelze zapomenout, že se děje na pozadí první ruské revoluce. Její ozvěna sem zaléhá nejen přítomnosti ruských emigrantů, která džívá spánek Paříže pro jejich

terroristickou pověst, nejen jejich vzpomínkami na boj i perzekuci revolucionářů doma, ale především postavou samotného hrdiny, jeho průpravou i habitem. V takové spojitosti už to bylo charakteristické pro spisovatelčin vývoj, že proti hrdince Panenství, která v odporu proti buržoazní společnosti a její pseudomorálce zápasila o svobodu svého sebeurčení, aniž si však s dostatek uvědomovala společenské podmínky a souvislosti svého údele, učinila M. Majerová tentokrát hrdinou příběhu typ uvědomělého společenského revolucionáře, který se cele zasvětil aktivnímu boji proti kapitalistickému zlořádu o novou společnost a jemuž přitom jde už jen o nejučinnější prostředky a nejkratší cestu k takovému cíli. V citovaném Pohledu do dílny vymežila M. Majerová právě typizující pojetí, vlastní její tvůrčí metodě, s jakým přístoupila k postavě i příběhu svého hrdiny, „typickému pro dobu před válkou. Byl to příběh čekatele revoluce, kterému se dlouhé čekání znechutilo a který se chopil přímé akce, ... byl to příběh mnoha jemu podobných.“ Luka Veršinin vsadku netrpělivě dychtí po revolučním činu už „pro nejbližší zítřek“, a jak předchozí jeho dráha, tak opětovně zklamání ze socialistického hnutí, z jeho reformismu, jsou mu pohmulkou, proč i na pařížské půdě vyhledává právě anarchistické prostředí: Lukovým příběhem mimoděk autorka už tehdy u nás podala názorný doklad leninské teze, že „anarchismus byl často svého druhu trestem za oportunistické poklesky dělnického hnutí“.

Mladý revoluční entuziast je zprvu přímo fascinován proletářským anarchismem Albertem Libertadem, jehož postava je právě tak historicky skutečná jako Paraf-Javalova a jiné a v jehož charakteristice — jakož namnoze i v charakteristice jeho stoupenců — se nalézne nejedna obdoba mezi pozdějších Basilejských a libertadorskými kapitoly notně pozdějších Basilejských zvonů Louise Aragona. Na výmluvném montmartreském rezonérovi Lukovi imponuje, že zná odpověď na kadejakou otázku, která ho sužuje, ano že ve své komunitě domněle již v malém uskutečňuje samu novou společnost, a zároveň ho oslňuje měrou, jakou se v Libertadově družině přetřásají nejroztříčnější otázky, na něž ani hrdina, ani jeho družci doma ve výhradně revoluční aktivitě neměli pomýšlení. Je-li však celý Lukův příběh zosnován na opětovné zkušenosti deziluze, dovrší se ten jeho ironický údel právě ve styku se zbožňovaným učitelem: naslouchá-li s povděkem jeho výpovědím proti kapitalismu, buržoazní společnosti, oportu-

128
nismu v dělnickém hnutí, nejenže zároveň čím dál víc prohlédá vratkost, nedomyšlenost, protimluvnost jeho zásad a názorů, nejenže sám nebo spolu s ostatními se s ním pře o otázky morálky, kultury, patriotismu atp., nejenže pocituje rostoucí pochybnosti o Libertadových metodách a prostředcích, ale on sám se mu posléze ukáže, zbaven kouzla, v pravě podobě sofistického demagoga a samolibého egoisty, jemuž svévolně aplikovaná doktrína je pomůckou doznané záliby v příjemném životě. Jestliže romanciérka Náměstí Republiky hrdinovým rozčarováním usvědčila klamně představy ať o formální demokracii, ať o francouzském dělnickém životě a hnutí, týměž postupem znázornila také, ne-li především, kritické poznání o anarchismu, jemuž se doma před časem sama oclla přechoďně blízko v mladá spisovatelské družině kolem St. K. Neumanna. Nechtě médiem hrdinových postřelů nebo zkušeností jiných postav nebo přímou charakteristikou podrobil její pařížský román kritice — jak spornou podstatu anarchistického učení, zastoupeného tam rozdílnými hlasateli navzájem sektářsky řevnivými, tak i jeho praxi, ať už pro ni byla příznačná historie jeho komun, rozkládajících se nedostatkem kolektivní kázně i individuální sebekázně, anebo samo složení jeho stoupenců, převahou se rekrutujících z dělnické aristokracie, z maloburžoazních vrstev, z deklasovaných jednotlivců.

Namnoze se druhdy přezíralo, že tento kritický pohled, o němž se s M. Majerovou posléze sdílel nejeden dřívější vyznavač anarchismu mezi jejími literárními vrstevníky, je v Náměstí Republiky nedělně spjat jednak s demaskováním buržoazní demokracie, jednak s poznáním o reformistické mdlobě socialismu. Román M. Majerové byl tak u nás ojedinělým vypravěčským dílem, které se v takové šíři a tak podstatně obrátalo problematikou společenského vývoje, jmenovitě zásad a metod dělnického hnutí. Odhud vyplývalo, že se namnoze pohyboval v ideologické sféře, že jeho postavy byly co chvilí hlasateli těch oněch názorů a stanovisek, že to byl záčasť román vykladačů, úvah a diskusí. Zajišťujíc mu uměleckou rovnováhu, kompenzovala autorka takové jeho rysy neklamným citem pro živelnost ať přirodního bytí, ať lidských niter — v pasážích o horečném blouznění hladového hrdiny — nebo hromadného vzrušení; smyslovou plnost a nervnost, s jakou znala navodit atmosféru jak pařížských, tak přímořských scenerií, a zejména dramatickými výjevy a zápletkami intimních osudů. Neboť jako jiné úvahy nebo rozpravy mívají

102-X
opule
v románu nejednou konkrétní popud v prožitě zkušenosti postav, obdobně z jejich vlastního milostného údělu vyvěrají tam diskuse o soužití obojího pohlaví, o manželství a mateřství, o vztahu citu a pudu. Jestliže přitom autorka například hořkým losem svobodných matek rovněž usvědčovala společenské zlo kapitalismu, na druhé straně nenechávala na pochybách, že jsou lnuiti lidských citů a vášní, která se vymykají kompetenci samé společenské proměny. A spolu: ironický rys, vyplývající z deziluzionistického pohledu, pronikl i do těch scén románu, jež znázorňují milostné vztahy a osudy jeho postav: i zde se konfrontují zásady s praxí, představují se skutečnosti, ať už se ukáže, jak bytosti, které se ve svém milostném životě domáhají svobodného sebeurčení, zároveň nevolnický podléhají marné vášni, anebo jak si osobození od měšťáckých před- sudků a konvencí myšlívají s pudovou přizemností i bezuzdností. Jako v paralelní povídkové tvorbě M. Majerové se rovněž zde setkáváme i s typem rozmarných „lovkyň vznětů“, i s oběťmi „planého milování“, kdežto mezi mužskými postavami románu nechybí ne- odpovědných sobců ani slabochů.

Ani hrdinovo plaše horoucí milostné vzplanutí není tu ušetřeno zklamání, které však jen podbarvuje rostoucí deziluzi jeho společenských představ a tužeb, zpečetěnou ve chvíli, kdy se mu kdys bezvýhradně vzývaný montmartreský apoštol přizná, že není tak pošetilý, aby věřil v lepší společenské přísti. Zplna už se v tom výjevu osvětlil rozdíl i rozpor obou románových protagonistů. Jestliže F. Gellner ve svých Pařížských reportážích, v jejichž údajích se naskytne analogie k některým postřehům i motivům Náměstí Re- publiky na důkaz jejich reálné podstaty, označil Libertada za „Sokrata pařížské chudiny“, zároveň konstatoval, že jeho heslem jako by vlastně bylo „proti všem“. Nejímak se v jádře jen i na stránkách románu, kde nejenže brojí proti kapitalismu a buržoazii, proti reformismu, ale právě tak si dobírá a napadá syndikalismus a jeho deutz generální stávkou, dělnický boj za mzdové požadavky i své anarchistické souvěrce. Jako by byl pohaněn téměř náruživostí negace, kdežto Veršininův zapřísáhlý odpor proti společenskému zlu se neobejde bez pozitivního výhledu, jsa jím přímo podmíněn. Je to diametrální rozdíl a nesmiřitelný rozpor mezi dvojím typem, bytosti lačně přísáté k okamžiku a bytosti unášené toužebnou vidinou bu- dounosti; mezi bytostí, které je vodítkem uspokojení vlastního já,

a nadosobně planoucí hrdinou, jemuž v sebezapíravé službě pospo- lité „věci“ vlastní život málo váží, a konečně: mezi střízlivým, skeptickým racionalistou a vznětlivým, citově vroucím snilkem ro- mantickeho rodu, až naivně důvěřivým.

Ne nadarmo uvedla Marie Majerová svůj román motem právě z Flauberta. Neboť v jeho stopách jednak je příběhem hrdinovy výchovy, ač převahou spíš společensky ideové než citové, jednak se v něm spisovatelčin tvůrčí postup — jako v nejedné z jejích tehdejších povídek — jevil příkladem tzv. nepřímého realismu, v jehož duchu a slohu se tam k pravdivému poznání skutečnosti dospívalo právě rozčarováním iluzivních představ a snů o ní. Charakteristické no- vum Náměstí Republiky však tkvělo už v tom, že v něm autorka touto metodou, vlastní povytce psychologickému románu intimních osudů, vytvořila román eminentně společenské zkušenosti a proble- matiky. Ale i jinak řekla svůj záměr osobitě: jestliže byl příběh Náměstí Republiky tařka na způsob monografického románu zosnován na vývoji a výchově ústředního hrdiny, nejenže se zároveň zakládal na stupňujícím se napětí i rozporu mezi ním a druhým protagonistou, ale nadto svým způsobem značil i román kolektivní, román společenských skupin a hromadných prostředí, jehož výjevy se opětovně dějí na schůzích, v shromážděních a na veřejných pro- stranstvích. A konečně: když se Luka Veršinin, hledě vyvrátit ro- zumářskou skepsi Libertadovu, nakonec pokusí, věren své teroristické škole a pohaněn netrpělivostí svého entuziasmu, zburcovat svým výstředím prvomájové manifestanty k revoluční akci, aby žalostně zakusil klam i této iluze o účinnosti individuálního teroru, charak- teristicky si pak v rukou pochopů posteskne, že přec „dosud všechno nedomyslí“, — v neposlední řadě tkvěla přednost a sugese tohoto románu M. Majerové právě v tom, že zůstával takhle otevřen co do problematiky, kterou znázorňoval; že nebyl psán à la thèse: že to byl román spíš otázek než odpovědí, přitom otázek, jež v příběhu už historickém nadále působí živě, nechtě se dnes kladou v jiné ro- vině nebo podobě.

Rovněž ne nadarmo v něm padne jméno Anatola France, který je tam trefně charakterizován jako skeptik a revolucionář zároveň. Neboť jakkoli se v tomto románu M. Majerové ozývala i ozňovala kritická skepse, neklamně vůdčí jeho notou byl společensky revoluční patos. Právem bylo řečeno, že přes všechny deziluze, které otkásají

× hrdinovou bytostí, neotřesen z nich vychází nesmluvný soud nad společenským zlem kapitalismu, jistota, že jedinou alternativou je vítězství socialismu, a poznání, že se ho nedosáhne bez revolučního boje. Předem arci bylo překonat ty ony klamné představy, aby bylo lze právě „domyslit“; — význam románu Náměstí Republiky vězel v tom, že tak tehdy učinila M. Majerová dřív a podstatněji než mnozí jiní, a spolu: že tak značil stupeň k jejímu dalšímu ideovému i uměleckému vývoji, dokládaje jeho ústojnou kontinuitu. Knižně vyšel vlastně na prahu první světové války a na otázky, jež v něm nedílně znepokojovaly jeho autorku i hrdinu, dala pak dějovou odpověď Velká říjnová revoluce, která jak samé spisovatelce, tak i hrdince jejího příštího románu, Lence z Nejkrásnějšího světa, ukázala, kdeže je vpravdě, neiluzionisticky, hledat revoluční pól světa a jakéže je učení a hnutí, jehož dílem je „skutečnost pravdy, která již není snem“.

A. M. Piša

POZNÁMKA REDAKCE

Toto počtem osmé vydání románu „Náměstí Republiky“ je přetiskem vydání předchozího z r. 1966, připraveného pro Národní knihovnu A. M. Pišou za součinnosti národní umělkyně Marie Majerové.

MARIE MAJEROVÁ

ŘÁMĚSTÍ REPUBLIKY

S doslovem A. M. Piši
a ve výtvarném řešení Karla Teissiga
vydalo roku 1976 nakladatelství Melantrich v Praze
Graficky upravil Vladimír Hübl
Odpovědná redaktorka Marie Petelová
Technický redaktor František Mašek

*Z nové sazby písmem Baskerville
výtiskl Mír, n. p., závod 6, Praha
AA 12,84; VA 13,92 (il. 0,57)
Náklad 3000 výtisků
Vydání osmé*

13-33

32-002-76

Kčs 20,00